

УДК 378.147:373.3

Тетяна Форостюк

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкриваються особливості професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Розглядається специфіка організації творчої діяльності. Визначено комунікативні вміння вчителя. Узагальнюється досвід вирішення проблеми. Визначаються умови, що впливають на формування творчого вчителя.

Ключові слова: професійна підготовка, спілкування, творча діяльність, навчальний процес.

В статье раскрываются особенности профессиональной подготовки будущего учителя начальной школы. Рассматриваются особенности организации творческой деятельности. Определены коммуникативные умения учителя. Обобщается опыт решения проблемы. Определяются условия, влияющие на формирование творческого учителя.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, общение, творческая деятельность, учебный процесс.

The article describes the features of training future primary school teacher. The features of creative activity. Defined communication skills teacher. Summarizes the experience of solving problems. Identify conditions that affect the formation of creative teachers.

Keywords: training, communication, creativity, learning process.

Постановка проблеми. Сучасна система вищої освіти покликана створювати необхідні умови для підготовки компетентного фахівця, орієнтованого на постійний професійний розвиток, самовдосконалення, що забезпечить у подальшому високий рівень конкурентоспроможності, продуктивності професійної діяльності. Однією з актуальних проблем сучасної освіти є професійна підготовка вчителя початкової школи, професійні вміння якого відповідали б актуальним потребам суспільства. Реформування системи освіти в Україні та її інтеграція в європейський освітній простір вимагають удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів, зокрема початкової школи.

Підвищення вимог до рівня та якості освіти спонукає до пошуку шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів. Усе це зумовлює необхідність підвищення загальноосвітнього, культурного та фахового рівня спеціалістів, забезпечення їх конкурентоспроможності. Соціальний запит на творчого педагога актуалізує значення підготовки до творчої педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Активні процеси реформування освіти в системі перепідготовки вчителів були розпочаті на початку 90-х рр. ХХ століття на фоні демократизації освіти й закріплені документально цілою низкою державних документів: Конституцією України, Законом України «Про освіту», Державною національною доктриною розвитку освіти «Освіта. Україна 21 століття», Концепцією безперервної системи національного виховання, Державною програмою «Вчитель», Концепцією педагогічної освіти, Державними стандартами базової повної середньої освіти в Україні. Отже, проблема професійної підготовки вчителя була в полі зору багатьох науковців. Вивчався зміст педагогічної освіти та шляхи її реформування, відповідно до сучасних потреб особи та суспільства, шляхом упровадження ідей народної педагогіки, сучасних освітніх технологій навчання, інтеграції у світовий освітній простір.

Аналіз літератури дав змогу стверджувати, що проблема підготовки вчителя розкрита в роботах А.М. Алексюка, О.А. Абдулліної, В.О.Євдокимова, І.А. Зязюна, В.І. Лозової, Д.Ф. Николенка, О.М. Пехоти, О.І. Щербакова, О.В. Безпалько, Л.В. Кондрашова, І.О. Синиці. Психологічні особливості підготовки вчителя висвітлювали В.А. Кан-Калик, В.О. Крутецький, Н.В. Гузій, А.К. Маркова. В українській педагогічній літературі останніх років до проблеми формування особистості сучасного вчителя зверталися такі науковці: І. Зязюн, В. Кремень, М. Євтух, О. Савченко, А. Алексюк, І. Підласий, Н. Кузьміна, В. Журавський тощо. Проблемам педагогічної творчості присвячені дослідження Ю.К. Бабанського, М.Б. Євтуха, І.А. Зязюна, В.А. Кан-Калика, О.М. Пехоти, С.О. Сисоевої та ін. Нагромаджено певний досвід розвитку творчої активності в процесі навчання. Педагогічний аспект розкрито в роботах Л.П. Аристової, А.М. Алексюка, Ю.К. Бабанського, Д.Б. Вількеєва, М.О. Данилова, В.І. Смагіна та ін.

Однак незважаючи на те що проблема була в полі зору вчених, вона залишається актуальною. Деякі аспекти потребують подальшого вивчення й висвітлення, зокрема питання організації творчої діяльності й формування готовності студентів до творчої професійної діяльності.

Мета написання статті. Нашим завданням є висвітлення наукових основ професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, виявлення особливостей ефективної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності. На часі гостра потреба переведення школи на нову парадигму. Одним із стратегічних завдань реформування освіти в Україні, згідно з Державною національною програмою «Освіта», є формування освіченої, активної, творчої особистості [4, с. 27]. Отже, у центрі всіх змін в освіті – педагог. Тому особлива увага й вимоги ставляться сьогодні саме до педагогічної освіти та професійно-педагогічної підготовки як важливої її складової.

Виклад основного матеріалу. О. Абдулліна характеризує професійну підготовку вчителя як процес навчання студентів у системі навчальних занять із педагогічних дисциплін і результат, який характеризується належним рівнем розвитку особистості вчителя, сформованістю вмінь, навичок, наявністю знань, а також як систему, яка об'єднує відносно самостійні системи підготовки: суспільну, соціально-наукову, психолого-педагогічну та загальнокультурну [1,

с. 11]. Сучасний підхід до підготовки майбутніх учителів вимагає зміщення акцентів із засвоєння знань, формування вмій і навичок на формування здатності діяти творчо, адже сучасний етап розвитку освіти в Україні підпорядкований новій педагогічній парадигмі, яка полягає у випереджаючому характері сучасної освіти, головною рисою якої є підготовка такої особистості, яка може творчо вирішувати будь-які проблеми, у тому числі ті, які можуть виникнути в майбутньому [3].

Державна національна програма «Освіта» (Україна 21 століття)» передбачає «формування творчої працелюбної особистості». Адже тільки творчо підготовлена, творчо сформована особистість здатна до перетворень, до вирішення складних соціальних проблем, може самостійно мислити, генерувати ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. Такий стан потребує якісно нового підходу до підготовки учнів до життя, до організації навчального процесу й підготовки майбутніх учителів. Зміна парадигми освіти в напрямку формування творчої особистості вимагає інноваційних підходів до вирішення відповідних проблем, які виникають у процесі організації навчально – виховного процесу. Тому пошук ефективних шляхів розвитку творчих здібностей, активізації творчої пізнавальної діяльності учнів є актуальною проблемою сьогодення. Особливо актуальним це є в контексті підготовки вчителя початкової школи, оскільки початкова освіта в системі неперервної освіти людини є базовою. До того ж важливість ґрунтується на її значенні, ролі в розвитку дитини, формуванні особистості. Саме вчителі початкової школи закладають основи майбутньої освіти й культури людини, компетентності, бажання й уміння вчитися, творчо підходити до вирішення проблем. Творча людина формується саме творчим учителем. Тобто, творчість учителя – ґрунт, на якому зростає та формується творча й активна особистість учня. Саме тому в процесі підготовки фахівців початкової школи важливо враховувати особливості розвитку творчої особистості та знайомити з ними студентів. Стимулювання педагогічної творчості, створення умов для самовтілення творчого потенціалу особистості – одна з найважливіших умов навчання у ВНЗ. Крім бажання займатися творчою діяльністю в процесі формування готовності до творчої діяльності, важливу роль відіграє спеціальна підготовка, вивчення теорії творчості. Ознайомлення з механізмами творчості дозволяє переконати студентів, що тільки завдяки розвитку своїх творчих здібностей вони можуть досягнути високого рівня професіоналізму. Оскільки становлення особистості відбувається в процесі діяльності, то необхідною умовою формування готовності до творчості є залучення студентів до такої діяльності.

Проблему формування творчої особистості В.О. Сухомлинський назвав педагогічною ціллюю. Актуальними сьогодні є рекомендації видатного українського педагога щодо розв'язання проблеми створення умов для творчості як універсальної форми психічної активності людини.

Аналіз спадщини В.О. Сухомлинського дав змогу визначити, що педагогічне керівництво творчою діяльністю учнів вимагає від учителя таких професійних та особистісних якостей, а також дав змогу виділити умови, що впливають на формування творчого вчителя, з інноваційним мисленням:

1. Особиста готовність до творчості, здатність швидко й гнучко реагувати на зміни, залежно від можливостей дітей, відповідно до варіантів рішення ідей, проблем, наявність творчого мислення, творчої уяви.

2. Високий рівень професійної підготовки, що передбачає знання предмета, програми, володіння педагогічними технологіями. Готовність учителя до творчого пошуку, уміння створити атмосферу продуктивного пізнання на уроці залежить від його обізнаності та володіння арсеналом умій та навичок, глибокого інтересу до предмета викладання. Лише на основі цього вчитель може творчо використовувати навчальні та виховні прийоми, комбінувати їх, упроваджувати нові методики [4].

3. Знання індивідуальних здібностей учнів, уміння орієнтуватися на індивідуальні особливості кожної дитини, забезпечення оптимальних умов для розвитку кожному учневі.

4. Готовність до співробітництва в стосунках з учнями.

5. Уміння створювати сприятливий мікроклімат у колективі.

6. Об'єктивність оцінки знань учнів.
7. Розвиток пізнавальних інтересів учнів.
8. Любов до дітей і своєї праці.
9. Уміння поставити себе на місце учнів.
10. Педагогічний гуманізм. Він виявляється в довірі й повазі до дітей, упевненості в їх можливостях.
11. Наявність у педагога здібностей та навичок до мовотворчої діяльності.
12. Емпатійне ставлення до учнів.
13. Діалогізм як бажання та вміння слухати й чути дитину.
14. Співтворчість як установка на творчу взаємодію з учнями.

За визначенням В.О. Сухомлинського, творчість, «у прямому розумінні цього слова – створення духовних і матеріальних цінностей високої суспільної значущості, – є вершиною духовного життя людини, показником найвищого ступеня розвитку її інтелекту, почуттів, волі». На думку вченого, «творче натхнення – людська потреба, у якій особистість знаходить щастя. Переживаючи духовне задоволення від того, що вона творить, людина по – справжньому відчуває задоволення від того, що вона живе. Без творчості, одухотвореності процесом і результатами творення духовних цінностей неможливо уявити життя дітей[5, с. 402]. Видатний педагог був глибоко переконаний у тому, що без емоційного підйому, без творчості неможливий нормальний розвиток дитячого мозку. Емоційність, творча активність позитивно впливають на фізіологічні процеси, які відбуваються в мозку: у моменти напруги, творчого підйому, захоплення, інтересу відбувається максимальне живлення клітин кори півкулі.

Спостерігаючи протягом багатьох років за розумовою працею учнів, В.О. Сухомлинський переконався, що в період емоційного підйому думка дитини стає особливо зрозумілою, чіткою, а запам'ятовування відбувається найбільш інтенсивно. Видатний педагог наголошував, що думка учня початкової школи невіддільна від почуттів і переживань, а без творчості не відбуватиметься розвиток дитячого мислення.

Науковці доводять, що високопродуктивною працею може бути тільки праця творча. За спостереженнями психологів і педагогів, найбільш оптимальний стан мозку виявляється, як правило, у відмінно встигаючих учнів, студентів, які творчо володіють науковим матеріалом предмета й займаються самостійною дослідницькою роботою, котрі мають власні творчі інтереси, тобто дослідницькі доміанти. А найбільш сильні ознаки розумового стомлення, відсутність гнучкого логічного мислення, слабка пам'ять – усе це спостерігається в учнів і студентів, що виявляють слабкий інтерес до науки, які не займаються самостійною дослідницькою діяльністю. Доведено, що перехід до активної творчої форми навчання сприяє збільшенню потенціалу мозку, запобігає розумовій перевтомі.

В.О. Сухомлинський наполягав на необхідності створення такої навчальної ситуації, яка б активізувала мислення, сприймання, творчу уяву, стимулювала їх до пізнання, відчуття краси слова. Видатний педагог стверджував, що передусім дитину треба навчати мисленню, бо без культури мислення не може бути творчої особистості. Творча діяльність буде ефективною, якщо учні володітимуть основними розумовими операціями, а мислення їх буде гнучким, швидким, критичним, точним тощо. Важливо також залучати учнів до пошукової діяльності. Тобто, використання творчих вправ, створення ситуацій роздумів, здогадів, використання проблемних питань та ін. сприяють формуванню творчої активності. Розвиток творчих здібностей можливий, якщо залучати учнів до відповідних видів навчальної діяльності. Творчість у навчальному процесі визначають як форму діяльності, спрямовану на створення якісно нових цінностей, важливих для формування особистості як соціального суб'єкта. Творче спрямування в навчальному процесі сприяє розвитку розумової активності.

Учений усвідомлював цінність творчості, насамперед, словесної як засобу вираження думки, почуття.

Також учитель має досконало володіти словом, адже живе слово є найважливішим засобом активізації творчої діяльності. А тому одним із вагомих аспектів підготовки майбутнього вчителя є формування в нього навичок спілкування. Майстерне володіння мовою

необхідне майбутньому вчителю для того, щоб цілеспрямовано організувати спілкування на уроці.

А оволодіння культурою мови педагог називав одним із найважливіших показників педагогічної майстерності вчителя, а також вважав, що вчитель зобов'язаний володіти цим універсальним інструментом думки й творчого мислення. На думку В.О. Сухомлинського, кожен учитель має володіти словом, тільки тоді він зможе навчити дітей. Багата педагогічна практика свідчить, що ніякі універсальні методики, спостереження, експерименти не зможуть замінити головного – безпосереднього спілкування з учнями. Майстерність усної мови, вміння привертати й утримувати увагу, викликати інтерес, впливати на настрій – без цього немає педагога. За допомогою мови, змістовної, насиченої, він не лише пробуджує думку й почуття, а й підтримує інтерес до предмета, формує досвід. Але спілкування має здійснюватися на професійному рівні. Учитель має бачити «технологію» спілкування як складову частину педагогічної техніки. Потрібно формувати в майбутнього вчителя комунікативні вміння: вміння спілкуватися з людьми; через правильно створену систему спілкування організувати спільну творчу діяльність з учнями; цілеспрямовано організувати спілкування й керувати ним. Це найбільш важливі вміння, які включають ще й компоненти: вміння налагоджувати психологічний контакт, завойовувати ініціативу в спілкуванні, пристосовуватися в процесі спілкування [2]. А успіх у праці – умова ствердження особистості, це внутрішній комфорт, радісний настрій, віра у свої можливості.

Спілкуючись, учитель і викладач здійснює такі функції: повідомлення інформації, пізнання особистості іншої людини, взаємовідношення в процесі взаємодії. Тільки забезпечення виконання всіх цих функцій веде до цілісного спілкування. Часто вчитель обмежується тільки функцією повідомлення інформації, не продумує спілкування з урахуванням особливостей конкретного класу. Треба створити атмосферу співпраці на уроці й на занятті у ВНЗ, а вона ставить вимоги до організації процесу спілкування: довір'я, діалогічність, взаєморозуміння, реальний психологічний контакт, здатність відмовитися від впливу й перейти до взаємодії.

Висновки. Важливою умовою ефективного формування готовності студентів до творчої діяльності є забезпечення доброзичливого клімату у процесі навчання. Це сприяє формуванню емоційного настрою особистості, позитивної мотивації, підвищує результативність навчального процесу. Таким чином, найбільш ефективний вплив на процес формування готовності студентів до педагогічної творчості забезпечують такі умови: наявність у студентів позитивного ставлення та стійкої потреби займатися творчою діяльністю; знання про особливості, зміст, засоби, форми та методи творчої діяльності вчителя; залучення студентів до творчої діяльності; чітке уявлення про типові труднощі, що зустрічаються у творчій діяльності вчителя, формування здатності вибрати оптимальні засоби їх подолання; стійка потреба майбутніх педагогів у систематичній роботі над собою в подальшому вдосконаленні своїх творчих здібностей; професійний рівень підготовки студентів до творчої діяльності; забезпечення здорового клімату в групі, атмосфери загальної зацікавленості у виконанні творчих функцій. Дотримуючись цих умов, можна забезпечити ефективне формування готовності майбутніх учителів до творчої діяльності в початковій школі. Роль викладача – створити умови для повної та всебічної реалізації кожного студента.

Ми з'ясували, що проблема має теоретичну базу. Але питання формування готовності до професійної діяльності потребує наступного розгляду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдуллина О.А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования* / О.А. Абдуллина. – М. : Просвещение, 1990. – 140 с.
2. Кан-Калик В.А. *Учителю о педагогическом общении* : Книга для учителя / В.А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – 190 с.
3. Лутай В.С. *Філософія сучасної освіти* / Лутай В.С. – К. : Центр «Магістр –S», 1993. – 255 с.
4. *Освітні технології : навч.-метод. посібн.* / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; за ред. О. М. Пехоти. – К. : Видавництво А. С. К., 2003. – 255 с.

5. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 281-582.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Форостюк Тетяна Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, теорії та методики початкової освіти ДВНЗ «Переяслав – Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Надійшла до друку 25.12.2012 р.